

2. Войцехович В.Э. Синергетическая концепция фракталов // Синергетическая парадигма. Человек и общество в условиях нестабильности / Сост. и отв. ред. О.Н. Астафьева. – М., 2003. – С. 141-156.
3. Костюк А.Г. Культура музыкального восприятия // Художественное восприятие / Сост. и отв. ред. Б.С. Мейлах. – Л., 1971. – С. 334-347.
4. Князева Е.Н., Курдюмов С.П. Интуиция как самодообраивание // Вопросы философии. – 1994. – № 2. – С. 110-122.
5. Князева Е.Н., Курдюмов С.П. Антропный принцип в синергетике // Вопросы философии. – 1997. – №3. – С. 62-79.
6. Чернавский Д.С. Синергетика и информация: Динамическая теория информации. – М.: Наука, 2001. – 244 с.
7. Шевелёва С.С. К становлению синергетической модели образования // Общественные науки и современность. – 1997. – №1. – С. 125-133.

УДК 37.036-053.6 «3752»

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ У ПОЗАШКІЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Рись М. Ю., аспірант

Запорізький національний університет

Основним завданням національного та громадянського виховання у сучасному українському суспільстві є формування у молоді тих якостей, завдяки яким можлива самореалізація особистості у всіх проявах суспільного життя. На основі попередніх теоретичних досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців у даній статті визначаються соціально-педагогічні умови творчої самореалізації старших підлітків у позашкільній діяльності.

Ключові слова: підліток, творчість, самореалізація, соціально-педагогічні умови.

Рись М.Ю. СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ТВОРЧЕСКОЙ САМОРЕАЛИЗАЦИИ СТАРШИХ ПОДРОСТКОВ ВО ВНЕШКОЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ / Запорожский национальный университет, Украина.

Основной задачей национального и гражданского воспитания в современном украинском обществе является формирование у молодежи тех качеств, благодаря которым возможна самореализация личности во всех сферах общественной жизни. На основе предыдущих теоретических исследований отечественных и зарубежных ученых в предлагаемой статье определяются социально-педагогические условия творческой самореализации старших подростков во внешкольной деятельности.

Ключевые слова: подросток, творчество, самореализация, социально-педагогические условия.

Rys M.Yu. SOCIAL PEDAGOGIC CONDITIONS OF SENIOR TEENAGER'S CREATIVE SELF-REALISATION IN OUTSCHOOL ACTIVITY / Zaporizhzhya national university, Ukraine.

The main task of national and civic education in modern Ukrainian society is the features' formation due to which the personal self-realisation in all spheres of public life is possible. Article deals with the problem of creative self realization of the you this personality according to the involvement them in the work of different creative collectives.

Key words: teenager, creativity, self-realisation, social pedagogic condition.

Ми живемо в епоху глобальних змін, які відбуваються в нашому суспільстві. Побудова перспективної освітньої системи XXI ст. відповідної потребам людини і суспільства,

інтегративним тенденціям розвитку науки, культури, суспільного життя може бути здійснена при реформуванні всіх елементів освітнього простору. У педагогіці – це перехід до нових психолого-педагогічних систем: креативним технологіям навчання та виховання.

Існуючий автономний, замкнений порядок функціонування закладів позашкільної освіти негативно впливав на якості та масштаби їх діяльності. На основі творчого пошуку, тривалих досліджень та аналізу виникла необхідність об'єднання позашкільних закладів та клубних структур за місцем проживання в єдину ланку соціокультурного середовища. Це дозволило в позашкільній роботі з дітьми та підлітками набути нової якості, єдності виховного впливу, поширивши його діапазон. Головним гальмом у проведенні єдиної системи виховання та навчання в позашкільний час вважалась відсутність єдиної відомчої системи. Реформування позашкільних структур дало можливість раціонально використовувати фінансові, матеріальні ресурси, забезпечити кваліфікованими педагогічними кадрами. Об'єднання позашкільних закладів та клубних структур у централізовану навчально-виховну систему позашкільного простору дало можливість визначити їх першочергові завдання, зміст діяльності, методичне забезпечення..

До питання соціально-педагогічних умов, які сприяють вихованню та розвитку особистості учня зверталось чимало сучасних дослідників. Так, наприклад, Н. Тимошук досліджувала соціально-педагогічні умови особистісно-орієнтованого виховання старшокласників у процесі позакласної роботи, соціально-педагогічним умовам естетичного виховання дітей засобами художньої творчості приділив увагу Л.К. Білий. На організаційно-педагогічні умови соціальної адаптації старших підлітків у позашкільних навчальних закладах та організаційно-педагогічних умовах функціонування і розвитку середніх закладів для здібних дітей вказують дослідження О.В. Літовченко та С.М. Мартиненко. Однак проблема визначення соціально-педагогічних умов, які б сприяли творчій самореалізації старших підлітків у позашкільній діяльності, вирішена недостатньо. Тому метою статті є розкриття змісту соціально-педагогічних умов, завдяки яким підліток зможе самореалізувати особисті здібності та знайти в позашкільній діяльності та повсякденному житті.

Важливим напрямком національної освіти, який орієнтує на шлях оновлення методів, змісту, форм, засобів навчання і виховання є існуючі підходи: філософський, багатомірний, синергетичний, імітаційно-ігровий, інноваційний, культурологічний, програмно-компетентний, особистісно-орієнтований. Деякі з них більш відомі завдяки науковим дослідженням і практичним впровадженням вітчизняних учених і педагогів, інші прийшли до нас завдяки обміну досвідом роботи зарубіжних колег. Підходи до виховання як цілеспрямованого педагогічного впливу на особистість дитини та як до самого явища “виховання” досліджували Д. Лихачов, Л. Беляєва, Г. Нестеренко (філософський), В. Барановський (багатомірний), Н. Таланчук (багатомірний, синергетичний). Підхід до організації процесу навчання і виховання були розглянуті та практично здійснені Л. Горяною (імітаційно-ігровий), А. Малько, М. Рижаківим, О. Кузнецовим (культурологічний), С. Подмазіним, О. Сібіль, В. Рагозіною, А. Сущенко, Н. Островською (особистісно-орієнтований), В. Сластьоніним, Л. Подимовою, К. Ангеловські, О. Морозом (інноваційний). І. Погорілою (програмно-цільовий), О. Пометун, М. Рижаківим, К. Бахановим, В. Приходько (компетентний), В. Зеньковським, А. Макаренком, В. Сухомлинським, О. Захарченко, Н. Ткачовою, Д. Гнатюком (системний). Досліджуючи компетентнісний підхід як найважливіший орієнтир сучасної освіти, О. Пометун дає детальну характеристику поняття “освітня компетентність” та його змісту, що прийшло у вітчизняну педагогіку із зарубіжних країн. «Одним із шляхів оновлення змісту освіти і технології навчання в Європейських країнах (Угорщині, Румунії, Молдавії, Латвії), узгодження їх із сучасними потребами

інтеграції до світового освітнього простору є орієнтація навчальних програм на компетентнісний підхід та створення ефективних механізмів його запровадження» [1с.65]. Термін “компетентність” у вітчизняній педагогіці став активно вживатися з 90-их років ХХ століття. Компетентність характеризується як сукупність смислових орієнтацій, знань, умінь, навичок та досвіду діяльності учня щодо певного кола об’єктів реальної дійсності, необхідних для здійснення особистісно і соціально значущої продуктивної діяльності (А. Хутірський). Компетентність дає змогу особистості досягнути певних результатів у професійному або іншому виді діяльності, визначає її готовність до подальшого особистого розвитку, формує її громадську та життєву позицію. Компетентності включають у себе наступні різновиди: загально-предметні, предметні, ключові (життєві). Наявність ключових компетентностей, складовими яких є загально-культурні, навчально-пізнавальні, соціально-трудова, комунікативні, інформаційні, допомагає особистості сформувати навички та вміння для успішної самореалізації в суспільстві. Предметні (спеціальні) компетенції спрямовані на опанування освітніх сфер та навчальних предметів. Спрямування освітнього процесу на набуття учнями ключових та предметних компетенцій для усвідомлення їх соціальних можливостей та подальшої самореалізації в нових соціально-економічних умовах нашого суспільства характеризують сутність компетентісного підходу.

Особистісно-орієнтований підхід характеризується створенням певних соціально-педагогічних умов, орієнтуванням педагогічного процесу, зміст та технологія якого спрямовані на розвиток та саморозвиток особистісних якостей учнів. Трактують особистісного підходу, побудованого на взаємовідносинах педагога і вихованця, прослідковується в класиків педагогічної думки: Ж.-Ж. Русо, Л. Толстого, М. Монтесорі. У сучасній педагогіці це є педагогікою співробітництва. Важливою умовою особистісно-орієнтованого підходу є свобода у виборі освітніх пріоритетів, формування особливого сприйняття як пріоритету індивідуальності в освіті, прямо протилежний колективному вихованню.

Цілісність педагогічного процесу розглядається в контексті особистісного підходу. Цей підхід як єдність виховання та навчання є важливим у самореалізації підлітка і може бути джерелом у розробці комплексно-інтегративного підходу. Так, попередні теоретичні та практичні дослідження педагогів ХІХ, початку ХХ століття стали підґрунтям для звернення уваги сучасних українських учених до питання цілісного підходу в навчанні та вихованні дітей. Наприклад, В. Зенковський у своїй праці “Педагогіка” акцентує увагу на завданнях школи в поєднанні виховання дитини з умовами її життя. Школа, на його думку, допомагає дитині знайти свій шлях до індивідуальності. Позитивні результати цілісного виховання та навчання були отримані в результаті діяльності комуни ім. Ф. Держинського під керівництвом А. Макаренка. Організація трудової навчальної та дозвілевої діяльності в комуні сприяла розвитку теоретичної думки щодо цілісного підходу в розвитку особистості дитини. Досвід Павлівської школи з її різноманітними центрами виховання: Сад здоров’я, Острів чудес, Куточок краси та інші свідчить про організацію цілісного виховного процесу в сільській школі. Досвід педагогів-практиків В. Сухомлинського, В. Курочки, О. Захаренко доводить, що цілісна система єдиного педагогічного процесу як нова форма організації виховання та навчання дітей у різноманітній діяльності та спілкуванні ефективно діє в умовах сільських загальноосвітніх шкіл. Сучасна вчена-педагог В. Лозова дослідила цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів. Розроблений нею підхід до виховання передбачає необхідність обліку всієї сукупності економічних, соціальних, моральних та інших умов, які впливають на формування людини як особистості: формування розмаїття якостей особливості школяра, яке потребує добору змісту виховної діяльності; оптимальний вибір методів та засобів досягнення мети; визначення умов, що забезпечать успіх реалізації мети.

Питання цілісності в педагогічному процесі порушує О. Сухомлинська. На її думку, “неможливо розірвати, відокремити процес навчання від процесу виховання і для кожного з них вибудувати свою стратегію розвитку” [2, 26].

Використання програмно-цільового підходу в позашкільній діяльності допомагає збагатити її зміст, досягнути нової якості шляхом реалізації цільових творчих програм: “Я – людина і громадянин України”, “Я і наука”, “Я і колектив”, “Я і світ”. Цільові програми мають своє практичне втілення в позашкільному житті різновікових творчих об’єднань, мікрогрупах, де кожен з її учасників може проявити себе на індивідуальному рівні. Таким чином, виховання є цілеспрямованим педагогічним впливом на особистість, зміст якого характеризується наявністю соціально-педагогічних умов і підходів. Вони сприяють самовизначенню, саморозвитку та самореалізації дітей та підлітків у різних видах діяльності.

Формування соціального становлення особистості в суспільстві припадає на підлітковий вік, який є періодом інтенсивного засвоєння оточуючого соціального середовища. У цей віковий період підліток намагається до дій, саморозвитку та самореалізації. Сучасні процеси оновлення педагогічних концепцій виховання роблять проблему самореалізації особистості підлітка особливо актуальною. В умовах соціальної нестабільності, зростаючої загрози духовної деформації особистості педагогічна наука і практика стоїть перед необхідністю розробки і обґрунтування такої системи виховання, яка б сприяла і орієнтувала суспільство на виховання підлітка з позиції позитивної особистісної самореалізації. Серед освітніх закладів, які сприяють самореалізації особистості, провідна роль надається позашкільним. Поновлена увага до діяльності підліткових клубів різних напрямків роботи. З погляду педагогічної науки життєва самореалізація може здійснитися за умов поставленої мети, яка бачиться сенсом життя і продовженням свого особистого «Я», здатністю до розуміння своїх здібностей, мотивацією поведінки, володінням знаннями, навичками, уміннями, творчими здібностями, які дозволяють повністю реалізувати себе в професійній та суспільній діяльності. Б. Гершунський дослідив педагогічний аспект проблеми самореалізації особистості, який припускає розробку засобів і умов, що стимулюють процеси самопізнання, цілепокладання, проектування перспектив індивідуальної життєдіяльності. Таким чином, теоретична проблема самореалізації несе в собі практико-орієнтований характер [1]. І. Шендрик з’ясовано необхідні умови успішної самореалізації в організованому освітньому процесі загально-освітніх закладів. До них відноситься: орієнтація педагога на суб’єктний досвід учня, використання рефлексійних засобів досягнення консенсусу в інтерпретації результатів діагностики, наявність змоги для вільної комунікації, допомога в пошуку засобів життєдіяльності, урахування індивідуальних особливостей та диференційований педагогічний вплив на загальні гуманістичні орієнтації. Вищезазначені вимоги можна вважати конкретизацією діяльнісного підходу в проектуванні освіти самореалізуючої особистості [2]. Самореалізація особистості стала об’єктом дослідження Г. Нестеренко. Вчена запропонувала авторську класифікацію форм процесу самореалізації за рівнем внутрішньої свободи і своїм дослідженням довела, що найоптимальнішою з умов трансформації суспільства є самореалізація – гра, яка забезпечує найбільш пластичне включення особистості до мінливої дійсності. Одночасно із запропонованими формами самореалізації за рівнем внутрішньої свободи акцентовано увагу на самореалізацію – новаторство, самореалізації – пізнання. Обґрунтовано уявлення про те, що сучасне українське суспільство надає перевагу індивідуальній самореалізації, здатній прискорити вихід соціуму на новий етап розвитку. Трансформація нашого суспільства потребує від особистості максимум індивідуальної активності. Кожний окремий акт самореалізації своїм резонансним впливом може визначити майбутнє всієї соціальної системи [3]. Особистість, яка самореалізується задовольняє власні матеріальні і духовні

потреби, відбудовує свій соціальний статус, одержує внутрішнє задоволення від процесу і результатів своєї діяльності. На основі різноманітних підходів, а саме: педагогічного та філософського визначення поняття „самореалізація особистості” трактується як процес і результат застосування особистістю в повсякденному житті і праці набутих умінь, їх удосконалення і розвиток, включення у творчу особистісно значущу діяльність і отримання від неї не тільки користі, а й внутрішнього задоволення. Самореалізація – це процес, який забезпечує повноцінне включення людини до участі у суспільному житті на рівні знань і уявлень про основні принципи смислу життєдіяльності. Він знаходиться в тісній залежності від ціннісних настанов, мотивації поведінки і соціально-педагогічних умов існування колективних індивідів на соціальному, технологічному, ідеологічному рівнях взаємодії людини і суспільства.

Ефективність творчої самореалізації старших підлітків у позашкільній діяльності визначають певні соціально-педагогічні умови, а саме: створення соціокультурного середовища, організацію творчої діяльності, педагогічну підтримку особистості підлітка, комплексно-інтегрований підхід. Цим соціально-педагогічним умовам властиві такі характеристики та функції:

- створення соціокультурного середовища, у якому підлітку надається змога для реалізації своїх здібностей та інтересів, організації навчальної та позашкільної діяльності з урахуванням індивідуального розвитку особистості підлітка, реалізації його пізнавально-естетичних, культурно-комунікативних потреб, задоволенні потреб у культурно-ціннісному пізнанні;
- організація творчої діяльності, яка ґрунтується на індивідуальних, групових та масових формах роботи;
- педагогічна підтримка, спрямована на саморозвиток особистості підлітка та складається із соціокультурної адаптації та соціалізації;
- комплексно-інтегрований підхід, який базується на організаційних, навчально-виховних методичних принципах.

Завдяки створенню соціально-педагогічних умов підліткам надається можливість для особистісного самовдосконалення та досягнення певного рівня самореалізації. Це сприяє ефективності та досягненню певних результатів у їх соціальному становленні. Провідною соціально-педагогічною умовою, яка сприяє творчій самореалізації старших підлітків у позашкільній діяльності є інтегративно-комплексний підхід. Реалізація такого підходу здійснена в практиці центрів дитячої та юнацької творчості. Прикладом може служити комплекс позашкільних закладів Жовтневого району міста Запоріжжя на чолі із Центром дитячої та юнацької творчості. У комплекс позашкільних закладів увійшли чотири дитячо-юнацькі клуби за місцем проживання: «Славутич», «Едельвейс», «Космос», «Юність», діяльність яких ґрунтується на реалізації державної політики в галузі освіти: Закону України «Про освіту», Конвенції про права дитини, Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття), Закону “Про позашкільну освіту”. Нормативна база вимагає певної перебудови позашкільної освіти і виховання дітей та молоді, тому завданням Центру дитячої та юнацької творчості є самореалізація, яка здійснюється через:

- формування в дітей та підлітків національної самосвідомості, активної громадської позиції;
- виявлення, розвиток і підтримка юних талантів та обдаровань;
- створення умов для гармонійного розвитку особистості;
- стимулювання творчого самовдосконалення дітей та юнацтва;
- задоволення потреб молоді в професійному самовизначенні відповідно до їх інтересів та здібностей.

Отже, ознайомившись із попередніми дослідженнями вітчизняних та зарубіжних науковців з питань соціально-педагогічних умов, які сприяють вихованню, розвитку та самореалізації особистості підлітка, ми дійшли висновку, що в позашкільній діяльності ці завдання можуть бути здійснені, якщо позашкільний навчально-виховний процес буде базуватися на створенні соціокультурного середовища, організації творчої діяльності підлітка, педагогічної підтримки, комплексно-інтегрованого підходу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гершунский Б.С. Концепция самореализации в системе обоснования ценности и целей образования // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 3-7.
2. Шендрик И.Г. Самореализация личности в контексте проектирования образования // Педагогика. – 2004. – № 4. – С. 36-42.
3. Нестеренко Г.О. Синергитичний намір самореалізації особистості в умовах трансформації суспільства. Дис... канд. філос. наук: 09.00.03 / Запорізький державний університет. – Запоріжжя, 2002. – 201 с.
4. Бех І. Особистісні цінності як духовні надбання людини // Позакласний час. – 2004. – № 19-20. – С. 16.

УДК 371.125 : 061.25 – 053.81

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ІЗ НЕФОРМАЛЬНИМИ ОБ'ЄДНАННЯМИ МОЛОДІ

Романишин Л.М., д. пед. н., професор, Калаур С.М., к. пед. н., доцент

Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка

У статті висвітлено результати дослідження особливостей роботи соціальних педагогів з учасниками неформальних об'єднань. Надаються рекомендації щодо шляхів удосконалення соціально-педагогічної діяльності у неформальних молодіжних об'єднаннях.

Ключові слова: молодь, неформальні об'єднання, соціально-педагогічна робота, соціальний педагог.

Романишин Л.М., Калаур С.Н. ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОЦИАЛЬНОГО ПЕДАГОГА С НЕФОРМАЛЬНЫМИ ОБЪЕДИНЕНИЯМИ МОЛОДЕЖИ / Тернопольский национальный педагогический университет им. В. Гнатюка, Украина.

В статье освещаются результаты исследования особенностей работы социальных педагогов с участниками неформальных объединений. Предлагаются рекомендации по усовершенствованию социально-педагогической деятельности в неформальных молодежных объединениях.

Ключевые слова: молодежь, неформальные объединения, социально-педагогическая работа, социальный педагог.

Romanishin L.M., Kalaur S.N. THE PRACTICAL ASPECTS OF THE SOCIAL PEDAGOGUE'S WORK WITH NON FORMAL UNION OF THE YOUTH / Ternopol national pedagogical university of V. Gnatuk, Ukraine.

The author describes the results of the survey of peculiarities of work of social pedagogues with members of non-formal units, propose recommendations for improving socio-pedagogical activities with non-formal units of young people.

Key words: young, non-formal units, socio-pedagogical work.

На порозі нового тисячоліття суспільство потребує людей свідомих, цілеспрямованих, соціально активних, здатних до індивідуальної творчої роботи, що спрямована на